

ВЛАДИМИР МЕДЕНИЦА, СРПСКИ ФИЛОЗОФ И ИЗДАВАЧ, ИСТРАЖИВАЧ КОСМИЧКЕ
МИСТЕРИЈЕ МАЛОГ ЉУДСКОГ ОСТРВА

Иза сребрног огледала

Открио је непознати континент. Увео у скривени век, о којем су само неки од нас понешто знали. Без њега ко зна да ли бисмо, и кад, спознали ко су заправо Фјодоров, Соловјов, Флоренски, Флоровски, Леонтјев, Иљин, Хомјаков... Или Чингиз Ајматов и Андреј Платонов. Урадио је више него катедре, институти, академије. Много више. Много дубље и далекосежније. Кад год желимо да дамо пример за културни подвиг првог реда, у овом времену изгубљености и велеиздаје, можемо мирно навести његово име

Пише: Бранислав Матић

Порекло му је права тканица, са нитима из многих српских крајева. По оцу из Ајвалије код Приштине, Црквине код Колашина и Вогња у Срему. По мајци из Личког Тишковца и Мартин Брода, у Крајини. Он, рођен у Руми 1953, узверао се из Велике Равнице на Теразијски гробен и остао. А одатле се, тада, видело далеко.

Као издавач, у свом „Логосу” објавио је неколико стотина драгоцених наслова. Уградио руски боготражитељски „сребрни век” у српску културу и српску идеју. Написао просветљујуће *Одразе у сребрном огледалу* (Горјани, 2013) и десетине других огледа из филозофије и уметности. Један је од модерних српских аутора често цитираних у Русији. Наш саговорник већ четврт века: Владимир Меденица.

Неспоразум са равницом. Мој деда по мајци Милан Бурсаћ, Личанин, предратни жандар и четник, у Осмој офанзиви дошао је на сремску земљу. Није у крви имао ону вековну паорску прилагодљивост равници, није умео да живи по њеним захтевима и од ње дочека дарове. А сваке године, чим се заврши школа, ја сам с мотиком додељиван баш њему на располагање. Сећање на жеђ и на летње мучење по дединим њивама дуго ме је пратило. Та бескрајна равница била ми је толико тешка да се на њој могло само маштати, а често ни то. Али како би се касније завичај могао волети да је у њему све било лако, да није било патње и прекаљивања?

Управо ту, у родном граду, где сам завршио основну школу и гимназију, и на ужареним њивама деде Милана – сада то знам – у мени је рођена утопијска жудња за неким бољим светом, па и моја религиозност. После дединих њива чак ми је и Кант био подношљив. Управо захваљујући вољи прекаљеној у завичају успео сам у животу понешто да урадим.

Слика раја. Бака Босилка, мајка моје мајке Смиље, родом је од Медића из Мартин Брода на Уни. То бајковито сеоце, у које сам одлазио лети, имало је посебно место у мом животу и мом сну.

Имао сам шест-седам година када сам са мајком први пут отпутовао тамо. Сишли смо из воза у глуво доба. Сијалица на станици била је једино светло у ноћи без месечине. Каменим путем спуштали смо се ка селу, а са сваким кораком неки хук постајао је све јачи.

„Мама, шта се то чује?” питао сам.

„Вода”, рекла је.

„Вода?”

„Да. Водопади.”

Нисам то могао ни да замислим. Од вода сам дотад видео само равничарску Саву, на коју смо понекад ишли бицикловима на купање, и Јарчину, мутни канал на који ме је отац понекад водио на пецање. Ујутру, када сам се пробудио и изашао напоље, био је то шок лепоте и бистрине: неколико водопада се обрушавало у плавичасто језерце изнад куће, а онда су из њега истицала два снажна потока наливајући две јаже испред комшијских кућа... Памтим: када сам први пут пришао јажи, нагнуо се и уронио руке у воду, истовремено са свежином запахнуо ме је онај дивни мирис маховине на седри. Био је то рај, рај бабиног и мог завичаја, за којим увек чезнем. Моја слика света у којем неће бити мучења, света игре и радости, свежине и слободе. Света у којем ће бити утољена свака жеђ.

Гилиптерисање. Деда Милан умро је када сам пошао у трећи разред гимназије и тада сам почео да се, како се то у Руми говорило, гилиптеришем. Све чешће сам прелазео ону црту коју лепо васпитана деца нису смела прелазити. Гимназију сам једва завршио. Бавио сам се боксом, дружио се са насилницима, ситним лоповима и преварантима, свраћао у све рупе у граду, а ноћу, кад се вратим, ипак читао философске књиге: Платона, Хјума, Ничеа...

Због залажења у чувену кафану „Кутић”, мој професор философије Божидар Пеко оборио је на поправни мене и Мила Ступара, мог друга из клупе. Није ми помогло ни то што сам неколико часова уочи краја школске године показао завидно знање. Нисмо могли да изађемо на матуру ни да се упишемо на факултет. Школски другови одоше ко у

Београд, ко у Нови Сад, а ми остварисмо у нашем граду, који је првих дана јесени показао своје страшно лице.

Спасоносна лекција Дебелог Раде. Никога увече није било на улици осим неколико пробисвета. Са њима смо се почели дружити и кафанчити. Мене родитељи запослише у фабрици обуће. Морао сам устајати у пет ујутро, а кући сам долазио после поноћи. Схвативши да ћемо у тој чамотињи тешко дочекати наредно лето, Миле и ја смислисмо да некако намакнемо паре, па да у фебруару одемо на море и останемо тамо до пролећа. Оно мало што сам зарађивао у фабрици, након што бих одвојио за неку гардеробу, трошио сам увече у кафани или за биоскоп. Али добар део уложио сам и у коцку, и то доминама. Некако смо почели да добијамо „синдром почетничке среће”, каса је почела да се пуни. У новембру је наш план већ изгледао остварљив. Тада се полакомисмо. Почесмо да седамо за други сто, где су већ играли озбиљнији играчи и улози били много већи. И ту нам је кренуло, док једно вече не налетесмо на Дебелог Раду, најопаснијег румског коцкара и преваранта. А баш то вече понео сам од куће више од пола сакупљеног новца. За то једно новембарско вече отишло је малтене све оно што смо с муком стицали, дерући неке аматере на ситно. Пропадосмо. Сутрадан се ја и Миле Ступар договорисмо да оно преосталог новца поделимо.

После тог дебакла готово да се нисмо виђали. Очајавајући у провинцијској пустоши, дохватих се књига. Читао сам Лондона, Синклера Луиса, Толстоја, Гогоља, али и Платона, Ничеа, Хјума, покушавао Хегела. У јануару сам положио матуру, имао шансу да се у Новом Саду ванредно упишем на Правни факултет. Отац ме је терао, али сам одбио желећи да се упишем на философију. Отац више није могао да трпи, показао ми је улицу: „Марш из куће!” Одох код бабе, која је живела сама, да код ње наставим да читам и припремам се за пријемни испит на философији.

Борба за памћење. Надам се да ће ме те слике из детињства пратити до смрти, да неће све испрати Лета, река заборавља, или нека деменција, са којом се борила и моја мајка.

Моја мајка до задњег трена свог земаљског живота борила се против заборављавања. Последње јесени волела је да седи у дворишту, испод дрвета, и да решава укрштене речи. Често сам долазио да је обиђем. Једном је затекох како седи под дрветом, глава јој клонула на груди. Заспала. У крилу јој укрштене речи, а на трави испод столице један папир. Подигао сам га и погледао. Истог трена грунуле су ми сузе на очи. На том папиру била су исписана слова наше ћирилице. Моја мајка заборављала је како се пишу слова, а хтела је по сваку цену да задржи то памћење. Слово, и оно што нам кроз њега стиже, није се смело заборавити. Молила је Бога да јој пошаље смрт пре него што би је такав заборав обузео.

Београд. Дошао сам ту на студије и остао. Чим сам ступио на тај плочник, сећам се, повраћао сам. Од издувних гасова, мириса бензина, треме. Од свега. Није ми падало на памет да себе намећем овом граду. Одмах сам некако са страхопоштовањем погледао у зграде факултета и Академије наука, у „Просветину” антикварницу... Сада знам: то страхопоштовање, тај страх Божји, од мене, дрипца, направио је човека. Захваљујући том страху нисам све посељачивао, попростачивао, сводио на своју меру, него сам учио. Била је то добра школа, квалитетна и темељна, не ко сад. И постојало је истинско интересовање, дубоко и ватрено, не ко сад. Куле-светиље биле су нам књижаре, а не тржни центри. Све наше чувене књижаре, та света места моје генерације, уништене су. Наш сакрални простор добио је другу намену, најчешће сасвим супротну, и то јесте мера ствари.

На мојој мапи Београда некада је најважнија тачка био свакако Студентски трг. Три факултета су на њему (Философски, Филолошки и Природно-математички) и Коларчев народни универзитет. То је за мене био цео Београдски универзитет, центар нашег света. Данас ми је важна, пре свега, Скадарлија. Не толико кафане и музика, колико Кућа Ђуре Јакшића, још увек место слободе. Кућа београдских ориђинала, књижевних вечери, изложби, философских трибина и правог дружења. Још увек.

Где трубе не допиру. Српске утицаје прошао сам у гимназији, а на студијама сам све своје снаге и слободно време подредио бољем упознавању светске културе. Требало је прочитати сву светску књижевну класику, све књиге из библиотека „Метаморфозе” и

„Савремени светски писци”. И, друго, хватао сам се онога о чему се није на сва уста трубило. Опште трубљење ме је одбијало, изазивало сумњу. Рецимо, сви су хвалили Кундеру, а мени се, осим пар приповедака, ништа његово није свиђало. Слично је било и са новим српским писцима. Булатовић, Киш, Шћепановић, Ћосић... Нико од њих није утицао на мене. Његош, Лаза Лазаревић, Симо Матавуљ, Милован Глишић, Стеван Сремац, Кочић, Андрић, Црњански, та српска класика била је недостижна за ове нове.

Само се један писац касније умешао међу ове величине: Меша Селимовић. Читао сам га касно, када сам радио као професор марксизма у Школи мешовитих струка у Приједору и становао у близини џамије. Оскудна *Тврђава*, а не раскошни *Дервиш*, то је за мене светски књижевни врх.

Бисери маргине. Такав однос према развиканој српској књижевности имам и данас. Од мене се некој похвали могу надати само такозвани маргиналци, али квалитетни.

(Квалитет су, неспорно, имали и многи савремени српски писци које сам одбацивао.)

Озари ме матори Витомир Пушоњић прекрасном књигом *Ђе ти је то Врбово*

исписаном на самом врелу српског завичајног језика. На посебан начин утицале су на мене још две српске књиге. Једна је

Тркалиште

Ратка Марковића Риђанина, дивљег коња српске поезије, под чијим бесним копитама прска окамењени српски језик и вулкански се надима сваки стих. (Јури Риђанин и лудује својим гласом по библиотекама и Ђуриним кућама, иде, пева и нико га не зарезује, и благо нама што је то тако. Јер како бисмо ми имали прилику да га слушамо када би га неко спасао од његовог лудила у некаквој здравственој литерарној установи за опште признање и доделу награда.) Друга је мала књига Бранка Пиргића, роман сећања који служи на част српској књижевности. У њему амаркордовски дефилију по Ваљеву чудаци, презанимљиви маргиналци осветљени духовитошћу самог Бана, за кога сада знам формулу.

Чезња за дубином. Чим сам дошао у Београд, у „Просветиној” антикварници наишао сам на две књиге друкчије од свега у очевој библиотеци, у којој није било нових руских и

западних писаца. То су биле књиге Виктора Хлебњикова и *Петроград*

Краљ времена Велимир Први

Андреја Белог. Оне су потпуно одредиле моју студентску естетику и схватање модерности, а у њима, тек касније сам постао тога свестан, уопште није била раскинута веза са баштином. Напротив, оне су представљале оно ново-старо, за мене, заправо, оно право. То ме је и сачувало, нисам скренуо с пута и завршио негде као уображени „човек свога времена“.

Тада сам гледао и *Рубљова* Андреја Тарковског. После Бондарчуковог *Рата и мира*, који сам гледао у Руми још као гимназијалац, ово је био први руски филм који је некако сам собом држао паритет западним филмовима и нашим филмовима „црног таласа“. Имао је слику вере и величине крста, руског крста. Увлачио ме је у дубине мога сопственог бића, роднога народа и родне историје. Памтим сцену Христовог распећа у руском снегу. Тек после гледања тог филма почела је да ми се, полако, отвара стаза мога животног пута, којом су већ многи прошли. Стаза Богочовечанства. Био је то потрес с којим се никако више нису могла мерити лака подрхтавања тла од свих других филмова. Западни филм је тада био добар, али није био дубок.

Сребрни век. Руска духовна и културна ренесанса, тај „сребрни век“, почео је у другој половини XIX, а пуни процват и залазак имао у првој половини XX. Може се рећи да је то „руско културно чудо“ трајало само један век, али ће бити надахњујуће кроз све векове до свршетка света. Зачели су га, у XIX веку, чудесни писци и мислиоци: Пушкин, Гогољ, Љесков, Тургенев, Достојевски, Толстој, Чехов... Уследио је низ још већих чуда, управо оних која чине „сребрни век“: Сологуб, Андрејев, Горки, Замјатин, Ремизов, Брјусов, Бели, Блок, Хлебњиков, Мајаковски, Пиљњак, Бабел, Пастернак, Шолохов, Леонов, Ољеша, Хармс, Веденски, Всеволод Иванов, Платонов, Булгаков... То је, несумњиво, наслеђе једног дубоког културног тиховања чија је величина тако блиставо изражена у иконопису Андреја Рубљова. Врење се одвијало два-три века, био је потребан спољашњи подстицај да камен пукне и покуља вода жива. Темеље су ударили Хомјаков и Киријевски, Соловјов и Фјодоров, Данилевски и Леонтјев, а зграду довршили и оставили је отвореном за све будуће богоискатеље: Јевгеније и Сергеј Трубецкој, Розанов и Флоренски, Шестов и Франк, Булгаков и Берђајев, Иљин и Николај Трубецкој, Флоровски и Зењковски, и многи други писци, философи и теолози. Уз њих су и они из других сфера духа, музичари и научници, сликари и режисери: Скрјабин, Стравински и Прокофјев, Циолковски и Вернадски, Маљевич, Филонов, Кандински, Кузма Петров Водкин, Дејнека и Пименов, као и њихови велики претходници Суриков, Рјепин, Нестеров, Врубел, Ајвазовски...

Та имена чине мозаик руске духовне и културне ренесансе (посматрано са тачке гледишта философије) или „сребрног века” (гледано са становишта уметности). Треба рећи да овде, баш због тог заједничког унутарњег наслеђа, и није могао доћи до изражаја онај индивидуализам који је западну културу и мисао одвео у ћорсокак. Овде појединац ствара као део саборне целине, као личност и нови субјект „осмог дана Стварања” (како би то рекао Берђајев).

На жалост, човек данас својим делима као да свесно навлачи себи копрену на очи. Не окреће се истинској култури, духовној, обневидео је на начин слепе природе, страшне стихије која може да допринесе крају света или трансцендентној апокалипси.

Култура у катакомбама. Ако данас уопште постоји култура, она је дубоко у катакомбама, затрпана. Али постоји неки бастард културе и цивилизације, неки незаконити брак између езотеричног и егзотеричног, некакав компромис између стваралаштва и потрошачког друштва. Лепота без доброте и истине, и без љубави као обједињујућег начела, демонска је и убилачка. И све те ненормалне животиње, сва та привидно жива а већ мртворођена бића, имају један заједнички именитељ: у свим тим комбинацијама нема соли, Бога нема, нема духа. Зато истинска култура није данас присутна на улицама наших градова, у нашим животима. Изворна духовна култура одвијала се као живо општење човека са Богом и природом. У нашим животима осећали смо њене оплемењујуће одразе. Има данас таквих места, али недовољно знамо о томе. Недељна манастирска литургија у Сланцима крај Београда, на пример, узорно је место тог културног извора.

У јарећој кожи. Гледам политичаре који улазе у храм Божји и крсте се, па се чак у њему и причешћују, а потом излазе и говоре о „земаљској Србији”, приказујући „небеску Србију” као штетну фантазију. Раздељују нераздељиво, цепају оно небоземно у нашој вери. Нападају, чак и ако тога нису свесни, истину Богочовечанства и Богочовека Христа. Крсте се и причешћују, и радо се сликају у цркви, а чим изађу из храма почну да воде своју монофизитску политику. Та политика никада не може ни бити ништа друго до

продаја вечног живота за овоземаљски исечак, смисла живота за неки мали и пролазни интерес, за тридесет сребрњака, заправо. И колико год да је велика сума за коју се човек продаје и проверава, она је увек иста: ништавна. Увек тих проклетих тридесет сребрњака. „Јер шта вреди човеку ако и читав свет задобије, а при том душу своју изгуби?“

Мера. Имао сам за ових скоро четврт века многа искуства са онима за које је „у прилагођавању сигурност“. Са „Плавим кругом“ штампао сам сабрана дела Казимира Маљевича под насловом *Бог није збачен*. Величини тог песника заума, проповедника анархизма, кубо-футуризма, супрематизма, апсолутности уметничког дела, диве се и у Русији и у Америци. Али његова дела у облику такве књиге, на преко 1.200 страна великог формата, и упркос томе топле и блиске, нема ни једна велика европска култура. А те године на Сајму књига у Београду овлашћена комисија, наравно часна и стручна и непоткупљива, одлучила је да награду за издавачки подухват године додели некој књижици Ала Гора, Клинтоновог потпредседника, једног од оних који су бомбардовали Србију.

После тога, треба ли ишта више говорити о томе у каквом смо стању и колико урушени?

Има ли спаса. Стање је још горе него што су га описали класици. Данас се све одвија на позадини једне тако искежене лажи да је то дубоко одвратно и здравом разуму и оном елементарном осећању за истину. При том, и здрав разум и то осећање не предузимају ништа, пуштају да их лаж води, повлаче се, сакривају, понекад чак покушавају да ту црну и потпуно огољену лаж прихвате као истину.

Али шта с тим? Шта са светским преварама ако живимо своју истину и чувамо је у себи и у свету? Ако имамо своју икону, цркву, школу, претке и потомке, свога Спаситеља? Све је, на крају крајева, наш избор и испит за нашу веру. Изговарати се ту на преоћ спољашњих сила сасвим је неубедљиво, чак и кад помислимо да је наступила потпуна богоостављеност, онај ужасни и свеубилачки глуви зуј празнине.

Фјодоров је предложио последњи пут, велику могућност повратка кроз заједничко дело. Берђајев је сумњао у то, сматрајући да је човечанство предалеко одмакло на путевима зла и да се суд над њим већ догађа... <

Објављено: четвртак, 5. новембар 2015, 18:35h

(Извор: „СРБИЈА – Национална ревија”, Београд, број 51, 2015, www.nacionalnarevija.com)

Печат завичаја

– Завичај је то одистински само ако прекаљује човека, ако га везује за себе силним ужацима а ипак пушта у свет када за то куцне час. Само ако му показује вредност родитељског дома, али и својим строгим васпитањем отвара посебан поглед на лепоту светских пространа. Из тих пространа увек ће се, опет, промаљати он: тешки, сурови, предивни завичај. Завичај као да нас приморава и на одлазак и на повратак. Кнез Мишкин у „Идиоту” Фјодора Достојевског каже: „Ко нема тла испод себе, тај ни Бога нема. (...) Ко се одриче сопствене земље, тај се и Бога одриче.”

Музика детињства

– Када бих могао васкрснути музику детињства, мислим да би се мој живот истог тренутка завршио. Наступила би Камијева „срећна смрт”. Тај звук детињства у позадини је свих мојих трагања. Мој поглед ка детињству пролази углавном кроз призму руске књижевности и филма. Бројгелова слика „Повратак ловаца”, али виђена на великом платну, у филму „Соларис” Тарковског, непрестано ме враћа у бабино и дедино двориште, у космичку мистерију малог људског острва где живимо сви ми, и људи и животиње, где баба прича своје приче док тка крпаре на огромној и бучној дрвеној машини званој „ткач”. А напољу снег пада, пада, као да је и сам у том падању уснуо.

Та лица, та места

– Увек се враћам ликовима мојих предака, мајке и оца, ликовима мојих другова из детињства и младости, тим насмејаним и вечним лицима. Враћам се и мојим огромним тополама на крају света, оној боцкавој трави на којој као дете лежим и сањам један дивни будући свет, ослушкујући шум ветра у крошњама. Та места постоје у мојој машти, никада их нећу заборавити и са њима бих да се стопим заувек.

Чувари слова

– Дужни смо да чувамо Слово наше, Реч. То нам је намењено још пре нашег рођења. Уобличавајуће, личносно начело. Глас Истине. И ту, у језику, постоји очишћење кроз пост. Уздржавање од непотребне употребе страних речи омогућиће нам да сагледамо онај затомљени слој нашег језика, оне дивне речи које нас чувају и својом сабраношћу воде ка средишту смисла. Сва та спиновања, дриловања, толеранције и едукације, све те партиципације и комуникације, сви ти бенефити и инвестиције, све то што трује и онемогућава живу дубину општења, све то треба бацити у ватру прочишћења. Православље је правословље, које ослобађа из тамнице.